Hana Zavřelová Gallová

SVET MARTINA NAVRÁTILA

Rozhovory o cestách, živote a iných veciach

Madera I.
Canary Is.
Morocco
Algiers
Tripoli
Barca
Cairo
EGYPT
Anatolia
Candia
Cyprus
SEA
Jerusalem
Mecca
Medina
Gondar
ABASSIA
ETHIOPIA
Adel
Ajan
Alaba
Jinjiro
Mujak
LOWER
Gambat
Gallas
MAGADOXA
BENIN
Gaga
Burnu
Agades
Zanfara
Zaara
Sumiga
Gauga
Fungi
UPPER
Jalofs
Fulis
Gambia R.
Gold Coast
Ivory Coast
Grain Coast
Guinea
Congo
Angola
Benguela
Abutua
Monomotapa
Mozambo
Maruco
Makoko
Loango
Lower Guinea
ETHIOPIAN SEA
St. Helena I.
Cape Negro
Bayos del Patram
Zara
Lenutus
Berdoa
Twarghes
Desarts of NUBIA
Zahara
Fez
Tafilet
Sus
Guercola
Zab
Biledulgerid
Tripoli
Barca
Zala
Lybia
Desarts of ARABIA
Red Sea
Persian Gulf
Caspian Sea
Black Sea
Georgia
Astracan
Tartary
Moscow
Poland
Germany
Baltic Sea
Petersburg
Denmark
Sweden
Norway
Ireland
Scilly I.
Bay of Biscay
Lisbon
Gibraltar
Madrid
Spain
France
Paris
Genoa
Italy
Turkey
Greece
Constantinople
Mediterranean Sea
English Channel
Cornwall
Britain
Dutch
Flanders
Stock
Hamburg
Dresden
Vienna
Hungary
Switz.
Bavaria
Prussia
Poland
Russia
Tartary
Circassia
Georgia
Persia
Arabia
Egypt
Nubia
Abassia
Ethiopia
Adel
Ajan
Gallas
Alaba
Jinjiro
Mujak
Gambat
Lower
Magadoxa
Benin
Guinea
Gold Coast
Ivory Coast
Grain Coast
Gambia R.
Fulis
Jalofs
Zaara
Sumiga
Agades
Zanfara
Burnu
Gauga
Fungi
Upper
Medra
Gaga
Gondar
Aden
Mecca

SVET MARTINA NAVRÁTILA

Rozhovory o cestách, živote a iných veciach

ultimo press

Hana Zavřelová Gallová: Svet Martina Navrátila

Text © Hana Zavřelová Gallová, Martin Navrátil 2025
Fotografie © Archív Martina Navrátila

Slovak edition © 2025 Silverzen, s.r.o.
All rights reserved

V roku 2025 vydalo vydavateľstvo Ultimo Press, Bratislava.
Prvé vydanie

Foto na obálke: Dušan Gábor

Redakčné úpravy: Sima Ravingerová
Jazyková korektúra: Lucia Kružliaková
Layout: Ultimo Grafix
Tlač: Finidr, s.r.o.

Všetky práva vyhradené.
Okrem použitia ukážok pre účely recenzie a kritiky žiadna časť tejto knihy nesmie byť produkovaná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmikoľvek prostriedkami bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN: 978-80-8289-053-5

www.eastonebooks.com

OBSAH:

01 ZO SIVEJ REALITY DO FAREBNÉHO SVETA / **11**

02 PRÁCOU K SPLNENÝM SNOM / **33**

03 MARTINOV SVET / **61**

04 NAVRÁTIL NA CESTÁCH A S NAVRÁTILOM NA CESTÁCH / **97**

05 EŠTE PESTROFAREBNEJŠÍ AKO SI MYSLÍME / **135**

FOTOPRÍLOHA / **172**

ÚVOD

S Martinom som sa prvýkrát stretla na besede k jeho novej knihe. Už keď som ju čítala v rámci prípravy, hovorila som si, že tento človek je naozaj vnímavý a cestovanie mu, okrem zážitkov a spoznávania našej planéty, dáva oveľa viac – skutočné poznanie, možno aj seba samého.

Páčili sa mi jeho postrehy a zamyslenia, jeho hodnoty a postoje. Poznala som ho z profilu Travelistanu, vždy mi bol sympatický, ale naša debata vtedy prekonala moje očakávania. Martin bol príjemný, rozvážny aj vtipný, otvorený a úprimný. Pôvodnú hodinu, ktorú sme mali v Martinuse určenú na diskusiu, sme s ich súhlasom natiahli takmer na dve. A aj tak by sme ešte aj s obecenstvom mali o čom rozprávať.

Keď mi o niekoľko mesiacov neskôr telefonoval Martinov vydavateľ, predpokladala som, že dopísal novú knihu a zase si o nej príjemne podiskutujeme. Prekvapil ma však ponukou, akú som asi nikdy nečakala: vytvoriť rozhovorovú knihu spolu s Martinom – o ňom ako človeku, cestovateľovi a o jeho vlastnom svete. O tomto nápade rozmýšľali obaja už nejaký čas, a šťastnou náhodou som sa im do cesty priplietla ja.

A tak sme sa pred letom 2025 s Martinom stretávali niekoľko týždňov, vždy v čase, keď bol na chvíľu na Slovensku. Popri tom stihol navštíviť niekoľko krajín, okrem iného so svojou Ewkou Turkménsko, a po skončení našich rozhovorov Afganistan. Po týchto stretnutiach môžem povedať, že Martin je jeden z najvyzretejších a „najkvalitnejších" ľudí, ktorých poznám. Počas našich rozhovorov bol priamy, otvorený, autentický a úprimný. Pustil ma do svojho vnútorného sveta, za čo mu ďakujem a verím, že vám z toho odovzdám čo najviac.

Počas tých hodín, čo sme sa rozprávali, som si uvedomila jednu vec: Martin o každom vždy hovoril v dobrom alebo slušne, či už priamo pri nahrávaní alebo mimo. O svojich najbližších sa vyjadroval s prirodzenou úctou, láskou či nehou. Zostal korektný aj vtedy, keď rozprával o „kauze" Travelistan. Napokon sme sa dohodli, že o nej v knihe napíšeme iba to najnutnejšie. Martin sa vyjadril, že to už nechce rozpitvávať, skôr nechať za sebou – a navyše by to podľa neho aj tak bola výpoveď len jednej strany.

Pri našich rozhovoroch sme sa celkom nasmiali, preto niekedy v texte uvádzam v zátvorke smiech. Rozhodla som sa tiež sem-tam ponechať Martinove obľúbené slovné spojenie "prdky makové", nech je čo najviac cítiť reálneho Martina Navrátila a jeho človečinu.

Pokiaľ ide o formu, kniha je síce rozčlenená na niekoľko častí a kapitol, ale počas rozhovorov často nejaká poznámka viedla k ďalšej otázke a vzniklo tak množstvo odbočiek. Ak sa vám teda bude zdať, že témy sa prelínajú a nie sú prísne roztriedené, deje sa tak v prípadoch, keď mi pripadalo príliš násilné pretrhnúť Martinove myšlienkové prúdy len preto, aby boli v tých „správnych" kapitolách.

Martin Navrátil pozná kus sveta a rád ho ukazuje nám ostatným. Jeden veľmi pekný svet však žije aj vo svojom vlastnom priestore a nosí vo svojom vnútri. Dúfam, že prostredníctvom tejto knihy spoznáte aj ten.

Hana

EUROPE
Ireland
BRITISH OCEAN
DEN MARK
Stockholm
SWE
DEN
BALTIC SEA
St. Petersbu
GERMANY
PRUSSIA
Warsaw
Moscow
POLAND
Lisbon
Madrid
PORTUGAL
SPAIN
Gibraltar
Bay of Biscay
English Chan.
Paris
FRANCE
Geneva
Vienna
ITALY
Rome
Sardinia
Corsica
HUNGARY
Constantinople
TURKEY
BLACK SEA
Azoph
Madera I.
Fez
Algiers
MEDI
Canary Is.
Morocco
MOROCCO
Tafilet
Sicily
Candia
Anatolia
GEORGIA
Cyprus
Aleppo
Alexandria
SEA
Barca
Cairo
EGYPT
Jerusalem
Desert of
ZAARA OR THE DESART
Twarghes
Lemtuna
Berdoa
Zala
NUBIA
Red Sea
Mecca
Jalofs
Surnfiga
Agades
Zanfara
Gauga
Burnu
Fungi
UPPER
Fulis
Mandingoes
Gambia R.
NEGROLAND
Medra
Gago
Gorham
Gondar
Aden
Mocca
Sea
GUINEA
Grain Coast
Ivory Coast
Gold Coast
Slave Coast
Kuraffa
ETHIOPIA
Adel
BENIN
C. Palmas
C. Formosa
Mujak
Jiujiro
Gambat
Alaba
Gallas
Ajan
C. Borase
LOWER
MAGADOXA
L. St. Thomas
Annobon
ETHIOPIAN SEA
Makoko
Loango
Congo
Angola
Benguela
Abutua
Mozumbo
Monomotapa
Matamian
Cape Negro
St. Helena I.
Barros del Patram
Cape Gardafui
Mongala
Mauruco
Channel of Mozambic
Madagascar
I. Bo
C. Rom

01

ZO SIVEJ REALITY DO FAREBNÉHO SVETA

o detstve v socializme,
praskajúcom vysielaní
Slobodnej Európy,
pražskej gotike
a baroku,

o silných ženách
a silných rodinných
väzbách

o knihách,
hlade po vzdelaní
a štúdiu histórie

o dospievaní,
Amerike a prvých
splnených snoch

„Bolo to veľmi farebné, usmiate a bol to iný svet.“

Z každodennej sivej reality do farebného sveta

Stretávame sa po tvojich narodeninách – a na svojom Instagrame si uverejnil post, kde si písal o tom, čo ťa viedlo životom tých 45 rokov: „Mama mi vždy vravela, že ak som o niečom presvedčený a chcem to, aby som za tým išiel. Podstatný je môj pocit a presvedčenie, nie to, čo si myslia druhí.“

Už pri našom prvom stretnutí som nadobudla pocit, že máte s mamou pekný vzťah a je jedným z akýchsi tvojich pilierov. Že ste dobrí parťáci. Začnime teda detstvom a zázemím. Lebo všetci vedia, kto je Martin Navrátil dnes: vidia dobre naladeného človeka, cestovateľa, ktorý má odvahu a vie rozprávať, dokáže sa priblížiť ľuďom a je aj hĺbavý. Ale ako si sa vyformoval do tejto podoby?

Ak by som mal ísť do detstva, začnem maminou. Pretože ja jej v živote nepoviem mamina alebo mama alebo mamička – poviem jej MATKA. Za toto tvrdé slovíčko – matka – ma niekedy normálne cepujú – ako môžem mamičke povedať tak tvrdo, veď to sú naše mamy. Ona sama sa mi – alebo nám, lebo mám sestru – však dokonca podpisuje v mailoch ako „matka hyena“, lebo sa niekde dozvedela, že hyeny sú najstarostlivejšie matky v zvieracej ríši, a tá kombinácia hyena-matka sa jej veľmi zapáčila.

Ale áno, s maminou mám veľmi citový vzťah. A občas, keď som sa zoznámil alebo začal nejaký vzťah, keďže si s maminou zavoláme niekedy aj dvakrát, trikrát za deň, mali partnerky obavy, či náhodou nie som mamičkin maznáčik. Ale ono je to tak, ako keď zavoláš najlepšiemu kamošovi a chceš vedieť, ako sa má. Niekedy sú to samé pekné slová, niekedy si zavrčíte. A tak partnerky zakaždým zistili, že ma nekontroluje. Proste, aj keď som v zahraničí, mamina sa napríklad ozve, že „môžem ti niečo odniesť na Exnárku?“ teda tam, kde bývam. Párkrát som ju zobral aj na tie naše tripy: do Afganistanu, do Iraku, lebo toto bol vždy jej veľký sen. Nekecá mi do žiadnych vzťahov, nikdy mi nedávala nevyžiadané rady. Máme veľmi blízky vzťah a toto si na nej veľmi vážim: že mi nikdy do ničoho v živote výrazne nekecala. Ak mi niečo povedala, bolo to len voči mne, povedala to len raz a tým to haslo. Tým, že mi otec zomrel, keď som mal 10 rokov, bola na všetko viac-menej sama. Museli sme sa teda nejakým spôsobom – alebo skôr ona sa musela, ja som bol len dieťa – prebíjať.

Z toho, ako preberáme niektoré veci od našich rodičov, som si ja vzal

to, že proste máš si ísť za svojím snom, za svojimi vecami a kašľať na to, čo si o tom kto myslí. My nie sme veriaci, ale držím sa toho budhistického, že srdce ti napovie, ako to v skutočnosti je. Môžeš hovoriť jedno, ale srdce ti prezradí, či si vymýšľaš alebo je to tak naozaj. Sám pred sebou neutečieš a vo svojom vnútri, ak máš nastavené hranice, vieš dobre, či klameš sám seba.

Hovoríš, že ako desať – jedenásťročný si sa nemusel priamo prebíjať, ale predsa len: do istej miery si bol zrazu „muž" v rodine. V tomto veku to už chlapci vnímajú a môžu cítiť akúsi povinnosť pomáhať alebo istú zodpovednosť za to, aby sa mama mala fajn. Určitá starostlivosť a všímavosť sa predsa len začína formovať.

To by som nesmel vyrastať medzi troma veľmi silnými ženami. Mamina je veľmi silná žena a taká je aj sestra, volá sa Dita. Je odo mňa mladšia o dva roky, ale vždy mi dávala najavo, že je v skutočnosti mentálne staršia ako ja, takže sme mali veľmi komplikovaný vzťah. Ale teraz ho máme veľmi krásny. A babina bola tiež veľmi silná žena, takže vyrastať medzi troma takýmito ženami pre chlapa je… niekedy som mal pocit, že som medzi kameňmi. Keď sa naša rodina stretla, zdalo sa, že veľký štvorizbový byt je vlastne strašne malý. Každý si musí povedať svoj názor a je silný. Niekedy som mal skôr pocit, že som trochu utláčaný. Ale možno aj preto hľadám vždy silné ženy, nechcem takú, čo bude sedieť niekde v kúte.

Takže neviem povedať, či som cítil, že sa musím nejakým spôsobom starať, lebo všetci sa u nás vždy starali a vedeli postarať o seba aj sami. Keď sa už v našej rodine požiada o pomoc, musí to byť sakra zlé.

Aká je tvoja úplne prvá cestovateľská spomienka z detstva?

Úplne prvá cesta sa skončila absolútne tragicky. Treba povedať, že som ročník 1980, čiže o niečom takom ako dnes, že decká cestujú, už keď majú tri-štyri roky, som mohol iba snívať. Prdky makové, prvých deväť rokov to boli len výlety na Zlaté piesky, ktoré som neznášal – neznášam jazerá – a do Tatier. Ale taká prvá veľká cesta mala byť do Západného Nemecka. Keď sme boli v Karlových Varoch, babina kúpila nejaký jednodňový zájazd, už ani neviem, kam presne to bolo. Už sme sedeli v autobuse, sprievodca si zobral mikrofón a hovorí: „Dúfam, že máte pasy." A jediný, kto nemal pas, bola moja babina. Takže sme skončili niekde na výpadovke a museli sme sa vracať. Takto dopadla moja prvá cesta.

No a onedlho sme, tak ako drvivá väčšina ľudí po osemdesiatom deviatom, išli do Viedne. Keď sa otvorila železná opona a chodilo sa v starých Karosách, ktoré boli stiahnuté z linky Galanta – Nové Zámky, tak sme v tých fialových šušťákoch s ľadvinkou okolo pása vyrazili do Viedne a pozerali sme sa na ten svet.

Ten svet bol farebný – aspoň tak som ho vnímal. Všetci smerovali na Mariahilfer Strasse, lebo tam boli obchody a hodinky s kalkulačkou. Ale bolo to veľmi farebné, usmiate a bol to úplne iný svet. Lebo Bratislava, tá bola vtedy čiernobiela. Mňa aj dnes baví pozerať sa na tie naše mestá z pohľadu cudzinca. Aj Ewky, ktorá žije v Kodani, sa niekedy pýtam na dojmy. Tam všetko musí byť vizuálne krásne, architektonické… a teraz sa pozrie na tú našu krajinu a to je fakt východný svet.

Moja druhá veľká cesta bola do Grécka, kde som prvýkrát videl more. Bol som absolútne v úžase z toho, že vidím tú nekonečnú vodnú plochu… No a tretí silný moment bola úplne prvá exotika, keď sme išli do Sýrie autobusom a keď som sa ráno zobudil, videl som východ slnka nad Istanbulom. Ešte teraz mám z toho zimomriavky, keď si spomeniem, ako to slnko vychádzalo, videl som minaret a zrazu zaznelo „Allááách“. Všetko toto, táto kombinácia v tej dvojdňovej prepotenej Karose, lebo vtedy sa cestovalo ešte bez klimatizácie. Iba nábehová klimatizácia, dva dni cez Rumunsko a Bulharsko, to, čo dnes dáš za 16 hodín, boli vtedy dva dni. To bol rok 1998. V Grécku som bol, keď som mal 12 rokov, čiže deväťdesiaty druhý rok, Viedeň 1989.

Spomínam si na Rakúsko po otvorení hraníc. My sme boli v Hainburgu. Inak, čo si si odtiaľ priniesol? Ja si doteraz pamätám svoj červený walkman.

Ja ti fakt neviem. V našej rodine to nikdy nebolo tak, že si musíme kupovať nejaké suveníry. My na toto vôbec nie sme a pri mojej práci by som už bol doma ako depozitár. Žiadne magnetky, pre mňa je to zbytočnosť. A to nie je kvôli nejakému šetreniu, len – načo? To je zase tá výchova, načo kupovať blbosti, načo mi to bude? Alebo zbieranie piesku – nič také. Skrátka, podstatné boli vždy zážitky. Keď sa našetrili nejaké peniaze, kupovalo sa to, čo bolo potrebné v domácnosti, ale základ bol dať ich do zážitkov a tie zážitky si užiť.

Napríklad, keď sme raz išli do Chorvátska, to sa ešte cestovalo tak, že v noci sa museli vypnúť svetlá, aby ťa náhodou neotravovali srbské jednotky (aj sa čudujem, že to vtedy robili cestovky), mamina si povedala, že ona si chce dopriať naozajstnú dovolenku a nebude variť. Ľudia vtedy šetrili, čo je pochopiteľné, varili si, brali si so sebou konzervy. A mamina, že nie, my si budeme užívať – a vôbec nešlo o nejaký brutálny luxus. A ako ten autobus postupne vysádzal rekreantov, nám zastal pri nejakom turistickom hoteli. Vystúpili sme iba my a ľudia v autobuse hneď mali reči, že to je nejaká panička. A mamina si povedala: „Ja vás kašlem, už vás aj tak v živote neuvidím, ja si chcem tú dovolenku vychutnať."

Aj to som si vlastne od nej odniesol: peniaze sú prostriedok na to, aby sme si splnili sny, vedeli si ich aj užívať, ale to neznamená, že nebudeme poznať ich hodnotu a že nám z nich „praskne v bedni". Ja napríklad dodnes nelietam v biznise. Môžem si to dovoliť, ale načo, netreba robiť lakte.

Na prvú návštevu západného sveta si spomínaš ako na niečo farebné. Kedy si si začal uvedomovať, v akom prostredí a systéme vyrastáš? Predsa len sme boli ešte pomerne malé deti. Čo si už dokázal zachytiť ako deväť-desať ročný? Alebo ste sa o tom bavili aj doma?

Vnímal som to prostredie najmä ešte kým otec žil, teda do tých desiatich rokov. Ja som sa narodil v Ostrave. Otec bol Čech, s maminou sa stretli v bývalej Juhoslávii. Mamina bola z Bratislavy. V Ostrave sme žili do mojich piatich rokov. Fun fact – do tých piatich rokov som vôbec nerozprával. Ľudia hovorili, že ak raz vyštudujem vôbec strednú školu, bude to zázrak. A keď som konečne začal rozprávať, bola to „čechoslováčtina". Ale moje prvé spomienky na ten svet sú také, že som ho vnímal strašne čiernobielo. Lebo Ostrava.

No a potom tu bol otec, ktorý bol strašne ufrflaný na režim. Stále počúval Slobodnú Európu, to si pamätám dodnes – ako to v rádiu škrípalo, ako do toho fajčil, občas preniesol nejakú svoju hlášku na režim. Taká tá nenávisť voči predchádzajúcemu režimu, to mám nejakým spôsobom v sebe. Obaja moji rodičia počúvali Kryla, mali rôznu samizdatovú literatúru, milovali knihy.

Keď sme prišli do Bratislavy, už to bolo také farebnejšie. Ale stále bol ten svet taký nejaký smutný, tak som to vnímal. Veselo som ho vnímal, až keď som prvýkrát vycestoval von.

Čo robili rodičia?

Otec mal byť najprv vychovávateľom, potom ho v rámci režimu dali do baní a to ho podľa mňa dosť zlomilo. Toto je vec, na ktorú by som sa strašne rád spýtal maminy, ale viem, že o tom nechce rozprávať, takže niektoré veci už asi zostanú a majú byť tabu. A mamina je právnička.

Do Bratislavy potom išli za prácou?

Do Ostravy sme sa dostali tak, že sme ako mladá rodina potrebovali byt. A hoci teraz majú mnohí spomienkový optimizmus, že za socíka boli byty zadarmo, nebolo to vždy v tom meste, kde človek býval. Ak sa niečo uvoľnilo, buď si to zobrala, alebo si nemala nič. A keďže bol práve voľný byt v Ostrave, tak sme išli tam. Lenže potom si mamina povedala, že z rôznych dôvodov treba odísť. Jeden z nich bol, že to prostredie bolo fakt hrozné a z Ostravy som mal úplne zahmlené pľúca.

Odišli sme do Bratislavy, babina nám pomohla nájsť byt, takže sme tu už zostali. Otec robil všetko možné, ale niektoré veci nezvládol. Stal sa z neho alkoholik a striedal obrovské množstvo robôt. Možno preto, že nevedel, čo má robiť a nemohol robiť to, čo ho bavilo, bola v ňom stále nespokojnosť.

Ale koniec režimu otec ešte zažil. Spomínaš si na to, ako to prežíval? Alebo na to, že ste chodili štrngať na námestie? Veľa detí z našej generácie si to dodnes pamätá.

Vidíš, a to si pamätám farebne. Otec žiaril a ja som nevedel, prečo ľudia protestovali, lebo deväťročné decko netuší. Ale stotožňuje sa s názorom svojich rodičov. A keď sme išli po meste, tam, kde doteraz stojí Ymca, práve prechádzali východní Nemci v Trabantoch. Cestovali cez Maďarsko do Rakúska, čo som vtedy nevedel. A otec prvýkrát urobil gesto víťazstva. Pýtal som sa, čo to je a on mi to začal vysvetľovať. Vedel krásne vysvetľovať veci. Napríklad, keď mal niekto americkú vlajku na bunde, hovoril mi: „Vieš, vlajka sa nemá nosiť takto, musíš ju mať tu v srdci.“ Bol národovec. Pamätám si, ako sme počúvali prejav Havla v Kongrese. On mal vtedy, myslím, z prezidentov najväčší potlesk. A otec bol strašne hrdý, ako to počúval a hovoril: „A ten mu zatleská a ten mu zatleská.“ Púšťal mi Šimka s Grossmannom, kde boli narážky na režim. Ja som však vtedy vôbec nerozumel tomu, prečo sa ľudia na týchto veciach smejú.

No a potom sme aj narazili, keď som sa tesne pred pádom režimu stal pionierom. Ešte som to stihol a prišiel som domov s tým, že už som pionier. Povedal som to s takým tým nadšením a otec na to: „Já nemám syna, já mám vola, jdu se ožrat.“ A ja som nevedel, čo som urobil (smiech). Potom prišiel za mnou, sadol si ku mne a vysvetlil mi, čo robil Sovietsky zväz v šesťdesiatom ôsmom. Že prišiel a začal do nás strieľať. Žasol som: ten veľký Sovietsky zväz? Na druhý deň som prišiel do školy a na konci hodiny sme mali vždy povedať nejakú zaujímavosť. Ja som sa prihlásil: „Súdružka učiteľka, pamätáte si na tie sovietske tanky, čo sem prišli a začali do nás strieľať?“ Ona len, že: „Žiacku knižku.“ Dostal som strašnú poznámku, domov som prišiel smutný a ukázal som to otcovi. Prišiel ku mne: „Nemám vola, mám syna.“ Potiahol si z cigarety, dal si vodku a napísal odpoveď. Jeho písmo som nevedel prečítať, ale pod poznámku na dva riadky dal odpoveď na dve A štvorky. Priniesol som to do školy a videl som, ako sa súdružke učiteľke mení farba. Absolútne tomu nerozumela a odvtedy, keď som sa chcel prihlásiť – napríklad, čo vieme o Aurore a ja som povedal, že to je blbosť, lebo Aurora nevystrelila – hovorila len: „Navrátil, ty už nič.“ (Pozn. pre mladšie ročníky – Aurora bol obrnený križník, z ktorého sa mala na Leninov rozkaz vystreliť salva slepých nábojov ako signál pre delostrelecký pluk, ktorý začal útok na Zimný palác. Tým sa začala októbrová revolúcia v Rusku – aspoň taká bola oficiálna verzia.)

A posledné narazenie: ja som doteraz fanúšik Baníka Ostrava, vďaka tatovi. V osemdesiatych rokoch to bolo špičkové európske mužstvo a vtedy hrali, myslím, Pohár víťazov proti Dynamu Kyjev. A Baník Ostrava vždy hrával v bielych dresoch a zakaždým sme to s otcom pozerali. Lenže vtedy sa hralo v Kyjeve a kyjevskí hráči boli v bielom, tak Baník mal inú farbu. Keď som videl, že biele dresy dali gól, nadšene som kričal. Otec vyšiel, že: „My sme tým sovietskym sviniam dali gól?“ Pozrel sa na obrazovku a opäť: „Já nemám syna, ja mám vola.“ A zase som nevedel, čo sa deje. To sú také moje útržkovité spomienky na socík.

Tú odpoveď na poznámku si si neskôr neprečítal? Máš ešte tú žiacku knižku?

Všetky veci som vyhodil s tým, že načo mi to bude. Ale uvedomujem si, že tá učiteľka nám mohla urobiť ešte zle, také tie posledné kopance a nespravila to. Vieš, ako to vtedy bolo. Bola si závislá od človeka v tvojom okolí.

Stačilo, že by bola pomstychtivá a sme v kýbli. Veď kto vedel, že vtedy končí režim? Nikto to netušil.

Ako to celé prežívala mamina?

Určite sa tešila, ale ja som to vnímal hlavne cez otca. Lebo otec mi to chcel ukázať, stále hovoril, že to je „dějinný okamžik". On ma napríklad raz nečakane zobral do Prahy, lebo som sa ho spýtal, čo je to gotika. Povedal mi: „Zbaľ si veci." Nastúpili sme na vlak a išli nočákom do Prahy. Vystúpili sme a on mi ukázal: „Tohle je gotika."

Otec bol zrejme veľmi vzdelaný...

Obaja moji rodičia boli. Ale otec išiel tak výchovne. Dostali sme sa ku kaviarni Slávia a on mi začal rozprávať o Werichovi, Voskovcovi… Obaja s maminou mali strašne radi Formanove filmy a vtedy mi otec povedal jeho výrok, že ak chcete robiť historický film, choďte do Prahy, je jedno, či bude o baroku alebo gotike, či to bude o románskom štýle – vždy to tam nájdete.

Takže som sa naučil v deviatich rokoch, čo je to gotika, čo barok. Vedel som to rozlišovať, zoznamoval som sa s históriou, lebo rodičia razili teóriu, že ako si máš vybudovať cit k niečomu, keď vyrastáš v nekultúrnom prostredí?

Aj mamina vnímala neslobodu tak citlivo ako otec?

Z pádu režimu sa veľmi tešila. Ale napríklad si pamätám, že vtedy boli všetky obchody polepené rôznymi plagátmi. Jeden z nich hlásal: „Toto sú prvé Vianoce, keď nesmrdí komunizmus." Mamina to strhla. „Toto plodí už príliš veľkú nenávisť," povedala a ja som to v tom momente nechápal, veď predsa všetko komunistické bolo zlé.

Krátko po zmene režimu tvoj otec zomrel.

Pamätám si doteraz, že zazvonil zvonček doma a on sa pýtal: „Je Martin zdráv?" lebo som bol vtedy chorý. Počul som to cez ten zvonček, čo má každý panelák. A dva mesiace ho nikto nevedel nájsť – a potom ho našli utopeného v Malom Dunaji. Keď ti to prvýkrát niekto povie, ani ti to hneď nedôjde. Ovalilo ma to asi o mesiac. A strašne ma to zobralo.

Zomlel ho alkohol. Na jednej strane sa naňho veľmi hnevám, lebo stále hovoril, ako nás má strašne rád a nedokázal sa hecnúť a na ten alkohol sa vykašľať. Ale stále je to otec. A ja ho ľúbim, lebo je to otec.